

O PRAVU NA GROB I O DUŽNOSTI PIJETETA

Budući da je Parlamentarna skupština Vijeća Europe, te najviše demokratske političke integracije našega kontinenta, već u dva navrata – rezolucijama od 27. lipnja 1996. o »mjerama za demontiranje naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih režima«, kao i od 25. siječnja 2006. o »neophodnosti međunarodne osude zločina totalitarnih komunističkih režima«:

– upozorila da međunarodna zajednica nije osudila zločine komunizma, kao što je to učinila glede zločina nacizma;

– naglasila da europska javnost nedovoljno poznaje i slabo je svjesna ovih zločina;

– preporučila kažnjavanje zločina komunizma, rehabilitaciju bez suda ubijenih i nevino osuđenih žrtava, kao i restitutio in integrum svih obespravljenih i opljačkanih osoba;

– inzistirala da žrtve komunističkog terora imaju pravo »na sućut, razumijevanje ... počast ... i priznanje njihove patnje«;

– upozorila da je osuda zločina komunizma veoma važna za odgoj mladih naraštaja; budući da je Hrvatski sabor 30. lipnja 2006. donio Deklaraciju o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnoga komunističkog poretka u Hrvatskoj, 1945. – do 1990.; te budući da je slovenski Državni zbor donio 2003. Zakon o vojnim grobištima, naše tri komisije »Iustitia et pax« smatraju svojim ljudskim pravom i moralnom dužnošću izjaviti sljedeće:

1. Otkriti istinu o žrtvama i utvrditi njihov identitet. U završnom razdoblju Drugoga svjetskog rata (od jeseni 1944.), u kojem Komunistička partija i partizanska vojska zauzimaju vlast u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, komunistički režim provodio je sustavne i masovne represalije nad osobama koje su proizvoljno označene »narodnim neprijateljima i ratnim zločincima«. U ovu kategoriju proskribiranih i unaprijed osuđenih ljudi taj režim nije ubrajaio samo vojne, političke ili činovničke pripadnike različitih struktura koje su u ratu surađivale s totalitarnim silama Osovine i bile suprotstavljene partizanskom pokretu, nego i velik broj građana koje je taj režim po raznim kriterijima – kao što su svjetonazor, imovno stanje, politički stavovi itd. – smatrao suparničkim isključivomu komunističkom poretku. Nakon što je ovaj režim zauzeo pojedina područja, od najtežih oblika njegova terora, bez suda i suđenja i uglavnom bez ikakve skupne ili pojedinačne evidencije, na brojnim stratištima, na »križnim putovima« i u raznim logorima posebno su teško stradali Hrvati, ali i pripadnici drugih naroda – u Makedoniji, na Kosovu, u Srbiji i Vojvodini, zatim i u Sloveniji.

Naše komisije smatraju da je jednako nedostojno i nedopustivo precjenjivati, kao i podcjenjivati značenje i broj svih ovih žrtava te da je jedino opravdano izvršiti njihovo savjesno popisivanje, za što još uvijek nije kasno. Imajući na umu da je komunistički režim u to doba na sustavan način pripremao, organizirao i provodio teror i represiju nad vlastitim narodima, kao tzv. »drugu fazu revolucije«, te da je na čelu tog zločinačkog pothvata stajao partijsko-vojni i, kasnije, partijsko-policijski vrh režima – o čemu nedvojbeno svjedoče jugoslavenski i strani dokumenti – moguće je »razumjeti« narav i razmjere zločina koji su počinjeni. Ipak, ne treba smetnuti s uma

činjenicu da je i komunistička ideologija od samoga svojeg početka u svoj sustav ugradila teror i zločin.

2. Grobišta, žrtve i žalovanje. O razmjerima tada počinjenih ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti te o naravi tadašnjeg režima najočitije govori velik broj prikrivenih i do danas neoznačenih grobišta na području Slovenije, ali i Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Ta grobišta svjedoče o najtežoj vrsti zločina – sustavnim masovnim pogubljenjima. U proteklih 17 godina, na različite je načine evidentirano te dijelom locirano približno 1.300 ovakvih grobišta, najviše u Hrvatskoj (više od 700) i u Sloveniji (preko 500), među kojima su vjerojatno najmasovnija ona na Kočevskom rogu, u Teznom kod Maribora, u Maceljskoj šumi i u Jazovki. Procjenjuje se da je ovo tek dio prikrivenih grobišta nad kojima su tijekom i krajem rata te u prvoj godini poraća ubijani pripadnici poražene hrvatske, slovenske, crnogorske i njemačke vojske, kao i brojni civili, hrvatske i drugih nacionalnosti.

Masovna grobišta često su kasnije bila razarana, uništavana, pretvarana u smetlišta (npr: Husina jama kod Sinja) i prikrivana na razne načine pa žrtve i njihovi grobovi jednostavno »nisu postojali«. Obitelji pobijenih, ako su i znale ili pretpostavljale gdje se nalaze grobišta, nisu ih smjele posjećivati ni obilježavati. Ipak, ni strah od režima, ni protok desetljeća nisu potisnuli u zaborav te žrtve kod njihove rodbine i prijatelja, ali ni kod još uvijek ustrašenih svjedoka, ili pak počinitelja zločina.

Naše komisije drže potrebnim identificirati sva prikrivena grobišta, obilježiti ih primjerenim spomen-obilježjima te omogućiti održavanje pogrebnih obreda svih vjera i iskazivanje pijeteta prema žrtvama. Tamo pak gdje su ostatci žrtava rasuti na neprimjerenim i nepristupačnim mjestima, kao što su kraške jame / fojbe, tenkovski rovovi, napušteni rudnici... komisije smatraju da je potrebno ekshumirati posmrtno ostatke žrtava i dostojno ih pokopati, dok tamo, gdje je to moguće, potrebno je o javnom trošku obaviti identifikaciju žrtava. Sve to s ciljem da se omogući obiteljima da prožive žalovanje zbog gubitka svojih očeva i majki, braće i sestara, sinova i kćeri, koje nisu mogle proživjeti zbog neizvjesnosti o mjestu i vremenu pogubljenja, zbog zavjere šutnje o zločinu, pa i zabrane samog spominjanja umorenih.

3. Pravo, šutnja i istina. U ovoj godini obilježavanja 60. obljetnice Opće deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda, koja u središte svojega civilizacijskog i humanističkog proglašenja stavlja načelo da su »sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima«, a posebice neotuđivu pravu na život, slobodu i osobnu sigurnost, potrebno je ponovo se suočiti s nepravdama i zločinima totalitarnih režima, pa tako i s komunističkim zločinima i učincima komunističke prošlosti. To tim više i tim prije što su u našim državama zločini fašizma i nacizma i njihovih lokalnih saveznika istraženi i dokumentirani, a mjesta stradanja poznata i obilježena, dok gotovo ništa takva nije učinjeno glede zločina komunizma. Naprotiv, njegovi zločini se u javnome mnijenju sustavno pravdaju antifašizmom. Takvo prikazivanje jedne od totalitarnih ideologija te prikrivanje i pravdanje njezinih zločina otežava demokratske procese i pomirenje na ovim prostorima.

Zbog toga komisije »Iustitia et pax« bosanskohercegovačke, hrvatske i slovenske biskupske konferencije žele u ove dane komemoriranja svih patnji i stradanja te obilježavanja stratišta i logora triju totalitarnih režima, pa tako i »križnih putova« i Bleiburga – kao znamenita iskazane ideološke mržnje i nepriznate etničke »istrage« – ukazati da pravo na ljudsko dostojanstvo, koje je temeljno etičko načelo, ima svaka

ljudska osoba i nakon smrti. Stoga, da bi se prekinulo omalovažavanje i šutnja o ovim nepriznatim žrtvama rata i poraća te omogućilo pravo na javnost i na pijetet, komisije žele potaknuti institucije triju država na objektivno i cjelovito istraživanje tih ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, da se ustanove povijesne činjenice i na osnovi njih razvija pedagogija pomirenja i oprosta. Komisije drže da institucije triju država trebaju započeti ili nastaviti dosadašnja istraživanja o ovim žrtvama te utvrditi činjenice o zločinima i njihovim ideološkim i materijalnim počiniteljima.

4. Zločin, kazna i pamćenje. Sukladno civilizacijskim dostignućima i međunarodnom pravu, ratni zločini, zločini protiv čovječnosti i zločin genocida ne zastarijevaju. Utoliko još uvijek stoji kaznena odgovornost inicijatora, organizatora i počinitelja zločina kojima su u »drugoj fazi revolucije« obezglavlivali narod, uništavajući inteligenciju i sve potencijalne protivnike i suparnike. Isto tako stoji odgovornost i svih onih koji su u strukturama triju totalitarnih režima, temeljem ideološke mržnje i »prava« na etničku osvetu naređivali i provodili takve zločine. Komisije smatraju da tešku krivnju snose i vođe poraženih režima, tamo gdje su oni naredili povlačenje stotina tisuća vojnika i civila, a potom sami pobjegli, prepuštajući obezglavljenu vojsku i izbjeglice njihovoj, nažalost predvidivoj sudbini. Velika odgovornost za zločine leži i na savezničkim, političkim i vojnim vođama, koji su – po dogovoru o vraćanju protivničkih vojska u zemlju njihova djelovanja – proveli prisilnu repatrijaciju izbjeglih vojnika i civila, a znali su, ili mogli znati, da će izručenja rezultirati masovnim odmazdama i pogubljenjima, kao predvidivom nastavku partizanskih, ideološki i nacionalistički motiviranih zločina, koji su započeli i mnogo prije završetka rata.

Budući da do sada, zbog skrivanja istine i nekažnjavanja komunističkih zločina, bilo onih političkih vođa, koji su naređivali ili tolerirali zločine, bilo počinitelja, još nisu poznate mnoge činjenice i okolnosti masovnih zločina, komisije ukazuju na važnost funkcioniranja pravnih država Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije te poštivanja nacionalnih zakona, rezolucija Vijeća Europe i usvojenih konvencija Ujedinjenih naroda o nezastarivosti ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti (1968.) i o genocidu (1948.). Komisije međutim smatraju da u njihovim državama, uz kažnjavanje zločinaca – kao što se još uvijek prakticira u demokratskim zemljama poput Francuske, Njemačke, SAD-a – prije svega treba stvoriti uvjete za žalovanje i pijetet prema žrtvama, ali isto tako i razotkriti mehanizme i odgovornost za zločine, tj. utvrditi povijesne činjenice i uspostaviti kolektivno pamćenje narodâ.

5. Put pomirenja i opraštanja. Zbog svega navedenog – civilizacijskog pologa, zahtjeva međunarodnog prava te zavjere šutnje o zločinima samo jednog od triju totalitarizama koji su opustošili našim državama – a polazeći od kršćanske dužnosti opraštanja i od potrebe pomirenja usmjerenih ne samo na čišćenje pamćenja i osobni mir, nego i na sprječavanje mržnje i osvete, te od prava na grob i pijetet, komisije žele potaknuti još žive počinitelje i očevidece zločina na svjedočenje o žrtvama, o mjestima i vremenu, kao i o institucijama, jedinicama i osobama koje su naređivale i počinile zločine. Komisije podsjećaju na nedavna iskustva mnogih komisija u svijetu (Južnoafrička Republika, Gvatemala, Čile, Argentina, Salvador, Sjeverna Irska...), koje su pod motom Istina i pomirenje pridonijele saznanju povijesne istine i postizanju građanskog pomirenja. U tom smislu, a navlastito u svrhu identificiranja grobišta i žrtava, komisije predlažu državnim vlastima da pokrenu postupak abolicije za istinu te omogućće pojedinačnu aboliciju pokretačima i počiniteljima koji iznesu činjenice o odgovornosti, o grobištima i vremenu zločina te o

identitetu žrtava.

I na kraju, naše tri komisije odlučno osuđuju sva tri totalitarizma i njihove ideologije, njihovu idolatriju klase, nacije i rase te sve njihove zločine, kao što su to u tragično vrijeme činili mnogi dobri ljudi, mnogi katolici, laici, redovnici, svećenici i biskupi, a navlastito zagrebački nadbiskup bl. Alojzije Stepinac, mostarski biskup Alojzije Mišić i generalni vikar Ljubljanske biskupije Anton Vovk. Komisije podsjećaju da je čišćenje pamćenja kršćanska dužnost, pa jednako odlučno osuđuju i zločine počinjene od strane katolika koji su – usuprot kršćanskim načelima i vrijednostima – poticali, naređivali i počinjali nezastarive zločine protiv života, slobode i dostojanstva drugih, različitih – u ratu, u logorima, na stratištima i na drugim mjestima stradavanja nevinih ljudi.

U Zagrebu, 13. svibnja 2008.

Mons. dr. Vlado Košić
Predsjednik Komisije HBK »Iustitia et pax«

Mons. dr. Anton Stres
Predsjednik Komisije SŠK »Pravičnost in mir«

Mons. dr. Pero Sudar
Predsjednik Komisije BK BiH
»Iustitia et pax«